

Експертне оцінювання уроку

Оксана Боднар,

завідувач кафедри методики
викладання навчальних предметів та
освітнього менеджменту,
доктор пед. наук

*Урок – це дзеркало загальної і педагогічної
культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства,
показник його кругозору, ерудиції.*
В.Сухомлинський

Нині на сторінках педагогічної преси точиться дискусії з приводу того, чи потрібно відвідувати директору чи його заступникам уроки без запрошення учителя, чи не раниць такий візит чутливу душу учителя, чи не суперечить це принципам гуманізації освіти?

Практика свідчить, що сучасний менеджер освіти, як головний стратег розвитку навчального закладу, організатор його соціокультурного та освітнього середовища, повинен завжди тримати руку на пульсі життя навчально-виховного процесу. Причому, різнопрофільність базової освіти та специфіки компетенцій не відіграють тут особливої ролі, бо на перший план виступає особистість учителя як людини, педагога, його професійна компетентність, вміння вести діалог з учнем, орієнтуватись у світі сучасної інформації, а також у пріоритетах політики. Тому, безумовно, відвідування уроків потрібне. Проблема лише у тому, як вести себе під час відвідування уроків, як аналізувати та оцінювати діяльність учителя та учня на уроці, щоб цей аналіз та оцінка не принижували, не вбивали ініціативи учителя, а допомагали йому дати собі адекватну самооцінку, сприяли професійному росту, давали поштовх до творчості. Якщо у школі діють партнерські стосунки, доброзичливі взаємини і директор не обмежує себе тільки господарськими справами, а має високий статус експерта і стратега, вчитель не відчуватиме психологічної напруги і ніщо не загрожуватиме природному ходу уроку.

Аналіз освітньої діяльності навчального закладу завжди розглядався крізь призму уроків. Які ж вимоги до сучасного уроку, вік якого понад чотири століття?

Зважаючи на Національну Доктрину розвитку освіти, передові педагогічні теорії, серед найважливіших чинників уроку виділяють:

- Гуманістичну спрямованість;
- Особисто зорієнтований підхід;
- Орієнтацію уроку на розвиток пізнавальних творчих здібностей учня;
- Інноваційний характер змісту діяльності;
- Технологічність;
- Розвиток позитивної мотивації до процесу навчальної діяльності як основи виховання активної життєвої позиції;

➤ Виховання здатності до навчання упродовж життя [7].

В.Бондар доводить, що ефективність уроку передусім залежить від постановки триєдиної мети і пропонує враховувати при оцінці його такі положення:

- На уроці має ставитись одна освітня мета, а виконуватись багатоаспектні завдання, які включають у свою структуру цілий комплекс результатів освітньої, мотиваційної, виховної і розвивальної спрямованості. Урок \ засобом комплексного впливу на особистість учнів.
- Ціль уроку нерівнозначна його результату. Вона вказує на напрям, по якому йде учитель, а коли вона прийнята й усвідомлена учнями як мета їх діяльності, то вони підуть цим шляхом.
- Традиційна мета уроку у три аспектному форматі не є вимірюваною, а тому його ефективність як співвідношення міри і результату не може визначатись конкретним коефіцієнтом. Вимірюваною є мета за умови, коли вона коректно сформульована у руху до результату [4, с.115].

Експертиза уроку повинна спиратись на систему принципів, серед яких визначаємо наступні:

- Принцип нейтралітету (невмішування в техніку ведення уроку);
- Принцип коректності;
- Принцип урахування всіх факторів;
- Принцип врахування особливостей суб'єктів навчальної діяльності (професійний статус учителя, контингент учнів, профілізація класу);
- Принцип науковості;
- Принцип вимог до навчально-виховної діяльності;
- Принцип єдності вимог (дидактичних, соціальних, культурних, екологічних, санітарних тощо);
- Принцип доцільності вимог;
- Принцип вільного вибору методів та форм навчальної діяльності;
- Принцип об'єктивності оцінювання ефективності та результативності уроку.

Застосування методів експертного оцінювання до уроку мотивоване сучасним рівнем наукових знань і представлено рядом публікацій [1, 2, 7, 9]. Відомо, що Великий тлумачний словник сучасної української мови [6] трактує експертизу як «розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу». Тобто, головним інструментом оцінки будь-якого педагогічного явища виступає безпосередньо сам експерт, який формує свої судження на основі наукових знань, досвіду та інтуїції. Тому, щоб досягти високого рівня об'єктивності при оцінці уроку, передусім необхідно забезпечити довіру до самого експерта. Практика шкільного менеджменту засвідчує, що уроки піддаються оцінці з боку зовнішніх експертів (інспекторської та методичної служб) та внутрішніх експертів (адміністрації школи, учителів-методистів, інколи представників громадськості). Однак у всіх випадках ми можемо спостерігати посилення полюсу суб'єктивності при оцінюванні, тому що, окрім

загальновідомих критеріїв оцінювання уроків, які вкладені в різні схеми педагогічного аналізу уроку (поаспектного, системного, психологічного, комплексного тощо), кожен з експертів безумовно має свої критерії оцінки, які впливають теж з багатьох чинників: особистого досвіду, власного інтелекту, психологічних установок, особистих трактувань ефективності та результативності уроку, специфіки школи, навіть особистісних симпатій до вчителя. Відтак, щоб констатувати об'єктивність оцінки уроку, необхідно забезпечити декілька умов:

- Високий статус експерта;
- Критеріальний апарат оцінювання уроку;
- Попереднє вивчення техніки ведення уроків учителем;
- Проектування підготовчого етапу експертизи (повідомлення учителя

про відвідування, отримання згоди учителя, повідомлення мети відвідування, з'ясування теми і мети уроку), огляд змістового наповнення уроку (за підручником чи окремими науковими джерелами), опрацювання наукового супроводу технологій, якими користується учитель тощо.

Експертиза – це передусім не альтернативна форма контролю, а новий підхід до оцінки уроку. Експертиза відрізняється від контролю. Якщо контроль може бути поточним, попереднім, підсумковим, фронтальним, то експертиза лише тематична, комплексна чи локальна, зовнішня чи внутрішня, широка чи вузька, довгострокова чи короткострокова тощо. Тому останнім часом в управлінській практиці ми все частіше зустрічаємо такі поняття як *моніторинговий* та *експертний контроль*.

Зміна змісту освіти припускає перехід від традиційної класно-урочної системи (репродуктивної, монологічної) до особистісно зорієнтованої (діалогічної, креативної). На основі розвивальних технологій складається принципово нова типологія уроків.

Сучасний урок відрізняється від традиційного не тільки технологізацією навчального процесу, а й умінням прогнозувати результати кожного учня. Тому і аналіз потребує більш повного, глибинного змісту, застосування різноманітних показників, критеріїв, отже набуває значень експертної оцінки [7]. Варто зауважити, що експертиза уроку може бути кількісною оцінною, якісною оцінною, емоційно оцінною та зовсім безоцінною. Експертиза може бути також багатопластовою, тобто з використанням різних методів експертного оцінювання. Розглянемо технологічний цикл експертного оцінювання уроку.

Експертиза уроку передбачає кілька етапів:

1. Підготовчий:

- Розробка алгоритму дій для проведення експертизи уроку;
- Визначення мети експертизи (наприклад вивчення шляхів диференціації самостійної роботи учнів);
- Ознайомлення учителя з метою експертизи уроку;
- Обговорення з учителем термінів відвідування уроку;
- Вивчення картотеки науково-методичного забезпечення вчителя (за якою програмою працює, як оптимізує навчальний матеріал, як дозує навчальну інформацію, які технології, методи переважають у праці учителя тощо);

2. Практичний етап:

- Складання плану експертизи, визначення методів;
- Фіксування моментів спостереження;
- Проведення хронометрії часу;
- Складання описових характеристик уроку;
- Фіксування питань в нечітких ситуаціях;
- Побудова прогностичних моделей.

3. Аналітичний етап:

- Систематизація та аналіз наявних даних про урок;
- Виокремлення позитивних тенденцій уроку;
- Консультування з іншими експертами або колегами щодо методів кількісної та якісної обробки даних уроку;
- Вивчення матеріалів самоекспертизи уроку учителем;
- Укладання пропозицій щодо підвищення ефективності уроку;
- Прогнозування діяльності учнів та учителя на наступних уроках;
- Оцінка уроку (кількісна та якісна, індивідуальна та групова);
- Узгодження констатуючої оцінки уроку на основі методики отримання групової експертної оцінки з врахуванням самооцінки учителя.

Безумовно, адекватність та об'єктивність оцінки може забезпечити лише експерт. Хоча в освіті всі управлінці та педдагоги частково мають експертні компетенції, все ж статус експерта передбачає високі вимоги до його компетенцій та адміністративну відповідальність за дану експертну оцінку..

Поняття *експерт*, безумовно, загальновідоме: "Експерт – від лат. *ekspertus* – компетентна особа, яка запрошується в спірних питаннях; фахівець, що робить експертизу" [6, с.257]. На думку Підласого І.П., "...значну кількість знань експерт використовує автоматично, інтуїтивно, не підозрюючи, що ці знання є наслідком складного й тривалого процесу", їх можна назвати "передчуттям, загадкою, осяянням" [9, с.106]. Статус експерта передбачає наявність певних компетенцій. В експертології описано різні моделі ідеального експерта. Наприклад, С.Л.Братченко як автор гуманітарної експертизи пропонує основні характеристики експерта об'єднати у 5 груп: особисті якості, комунікативність, компетентність, методологічна, методична грамотність, професійна підготовка, практичний досвід [2, с.142]. Виділяють також такі критерії: *впевненість*, тобто здатність твердо аргументовано приймати відповідні рішення у сфері професійної діяльності; *об'єктивність*, тобто здатність твердо, аргументовано приймати відповідні рішення у сфері своєї професійної діяльності; *об'єктивність*, тобто здатність в процесі експертизи виявляти свою істинну точку зору; *зацікавленість*, наявність установки на участь в опитуванні [8, с.96]. У нашій державі загальний статус експерта офіційно визнаний та закріплений нормативно-правовими актами, зокрема у Цивільному (ст.57) та Кримінальному (ст.75) процесуальних кодексах України. Права та обов'язки експертів зафіксовано в Законі України від 10 лютого 1995 року, № 51/95-ВР "Про наукову та науково-технічну експертизу".

[5, с.28]. На жаль, в освіті офіційний статус експерта законодавчо не визначений, нормативно-правова база педагогічної експертизи не уніфікована, а експертна діяльність носить ситуативний характер. Однак методика відбору експерта достатньо досліджена [3].

В законодавчих актах з наукових та науково-технічної експертиз вписані такі права експерта:

- вільно викладати особисту думку з питань експертного аналізу;
- Брати участь у проведенні експертного аналізу і оцінці об'єкта;
- Вимагати додаткові матеріали, розрахунки, обґрунтування;
- Одержувати стосовно об'єкта достовірні відомості, додаткові інформаційні матеріали;
- Обнародувати у засобах масової інформації висновки, якщо це передбачено договором [5, с.12].

На основі надбань методології експертизи можна змоделювати такі компетенції експерта, який проводить експертизу уроку:

- Дидактична та методична грамотність;
- Неупередженість до суб'єкта експертизи (учителя);
- Наявність експертних умінь (оцінювати, проектувати, моделювати, коригувати свої оцінки з самооцінкою учителя тощо);
- Наявність власного професійного досвіду ведення уроків;
- Повага до креативного досвіду вчителя;
- Знання індивідуальних вікових особливостей учнів;
- Знання особливостей творчої лабораторії учителя;
- Врахування суб'єктивних факторів, які можуть знижувати ефективність уроку (останній урок в розкладі, урок після фізичного навантаження учнів, наприклад після фізкультури, психологічний настрій учнів, складність навчального матеріалу, забезпеченість навчальною літературою тощо).

Однак, навіть при забезпеченні оптимальних умов і врахування вище наведених факторів, будь-яка індивідуальна експертна оцінка уроку все одно залишається суб'єктивною, якщо вона передбачає лише чисту кількісну чи якісну оцінку. Перехід до експертного оцінювання уроку насамперед передбачає отримання не одної-єдиної оцінки, а насамперед спектру оцінок, важливість кожної є незаперечною. Функції оцінювання в експертизі уроку повинні поєднуватись з функціями консультування та прогнозування.

Для підтвердження наявності розвою оцінок та доказу суб'єктивізму в оцінюванні була проведена експериментальна перевірка моделі експертного оцінювання уроку в одній зі шкіл м. Бучача Тернопільської області. Головними суб'єктами експертного оцінювання були члени регіональної Школи експертів, яка функціонувала при Тернопільському обласному комунальному інституті післядипломної педагогічної освіти. Для дотримання об'єктивності в оцінюванні та для забезпечення валідності експертного дослідження практикувались забезпечення певних умов. Учитель за місяць до початку експертизи був повідомлений про час та мету експертизи. Експерти отримали усну згоду на відвідування уроку. За годину до початку уроку експертам було повідомлену тему, мету та тип уроку. Учитель отримав модель експертного оцінювання,

тобто, знав заздалегідь, за якими параметрами буде оцінюватись урок, що дало йому змогу скоригувати свою поведінку на уроці: поставити необхідні акценти у змісті та структурі уроку, сегментувати час на найбільш вагомні параметри. Для експертизи уроку були взяті універсальні параметри, оскільки всі експерти (12 чоловік) мали різну предметну кваліфікацію. В основному переважали кількісні оцінки, якісні оцінки могли експерти ставити довільно: вони враховували як аргументи кількісних оцінок. Експертиза здійснювалась на основі моделі ефективності уроку, яка подана нижче.

Критерії експертної оцінки ефективності уроку

№ з/п	Критерії ефективності	Макс. к-сть балів	Оцінка експерта	Зауваження експерта
1.	Формування мотивації навчальної діяльності (створення мотиваційних ситуацій, вербальна та невербальна підтримка успіху учнів)	15		
2.	Науково-методичний рівень змісту навчального матеріалу	10		
3.	Ефективність застосування методів і прийомів навчання для реалізації мети уроку	5		
4.	Психологічний комфорт уроку	5		
5.	Спільна науково-пошукова діяльність учнів та учителя	10		
6.	Працездатність учнів	5		
7.	Пріоритети в комунікації: <ul style="list-style-type: none"> • учня • учителя 	5		
8.	Робота з підручником (текстами творів, довідковою літературою)	5		
9.	Інноваційні підходи до структури уроку	5		
10.	Доцільність вибору структури уроку	5		
11.	Реалізація прав учня на вільне висловлення думки	5		
12.	Раціональне використання часу	5		
13.	Реалізація розвивальної мети уроку	5		
14.	Продуктивні інтуїтивні рішення (за дефіциту часу знаходити оптимальний вихід)	5		
15.	Рефлексія учня	5		
16.	Культурний аспект уроку: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Педагогічна етика ▪ Оптимізм ▪ Емоційна стабільність ▪ Педагогічний такт ▪ Гуманність взаємин на рівнях учитель - учень, учень-учень 	5		
17.	Застосування емоційного кількісного оцінювання при визначенні результатів діяльності учнів	5		

18.	Результативність уроку	5		
	▪ у визначеннях учителя	5		
	▪ у висновках учнів	5		
	▪ у висновках експерта			
		120		

Окрім цього, кожен експерт мав таблицю, яка передбачала оцінку факторів, які можуть вплинути на ефективність уроку.

Ієрархія факторів за значенням впливу на продуктивність навчального заняття (І.П.Підласий [9,с.123-124])

Фактор	Вплив фактора на продуктивність(%)	Місце фактора за значенням впливу
1. Мотиви навчання, інтерес до навчання	0,92	1
2. Ставлення до навчання. Потреба навчатись	0,91	2
3. Уміння навчатись (навчальна тренуваність)	0,90	3
4. Працездатність учня	0,89	4
5. Обсяг навчальної праці	0,88	5
6.Регулярність навчання, систематичність виконання домашніх завдань	0,87	6
7. Активність і наполегливість у навчанні	0,86	7
8. Стимулювання навчання	0,85	8
9. Керування навчанням	0,84	9
10. Уважність дисциплінованість, посидючість, ретельність	0,82	10
11. Застосування знань, умінь на практиці	0,80	11
12. Здібності до засвоєння конкретних знань	0,78	12
13. Загальні здібності. Потенційні можливості	0,77	13
14. Складність навчального матеріалу	0,76	14
15. Методи навчання	0,75	15
16. Мислення при засвоєнні конкретних знань	0,74	16
17. Особливості психічної діяльності	0,73	17
18. Вид і характер навчальної діяльності	0,72	18
19. Рівень навчальної підготовленості	0,71	19
20. Рівень загальної підготовки (єрудиції)	0,70	20
21. Час сприймання знань	0,68	21
22. Час закріплення знань	0,62	22
23. Періодичність контролювання та перевірки знань	0,60	23
24. Обсяг та характер самонавчання	0,57	24
25. Кількість навчального матеріалу	0,52	25
26. Зміст навчального матеріалу	0,50	26
27. Форма викладу знань	0,49	27
28.Тип і структура навчального заняття	0,48	28
29. Структура навчального матеріалу	0,46	29
30. Психологічні умови навчання	0,45	30
31. Засоби навчання	0,44	31
32. Працездатність педагога	0,43	32
33. Вік учнів	0,42	33
34. Екологічні умови	0,40	34
35. Санітарно-гігієнічні умови	0,39	35

36. Потреба у досягненнях	0,38	36
37. Націленість на продуктивне навчання	0,37	37
38. Стиль стосунків	0,36	38
39. Педагогічна позиція	0,35	39
40. Взаємонавчання	0,39	40

На основі аналізу таблиць можна стверджувати, що в даній ситуації домінуючими факторами впливу на якість та результативність уроку мали: інноваційні підходи до структури уроку (урок був за типом уроку-конференції), керування навчанням, стимулювання навчання, рівень загальної підготовки (єрудиції), обсяг навчальної праці, тип і структура навчального заняття, стиль стосунків, педагогічна позиція, зміст навчального матеріалу, форма викладу знань.

Враховуючи фактори, які вплинули на ефективність і результативність уроку, експерти поставили свої індивідуальні експертні оцінки, внаслідок чого був отриманий такий ряд оцінок:

67, 75, 81, 82, 90, 90, 90, 98, 102, 110, 115, 120.

Шляхом методу комісій була сформована така градація оцінювання уроку:

120 -115 – високий рівень;

114 - 90 – достатній рівень;

89 - 60 – середній рівень;

Менше 59 – низький.

За цим рядом було обчислено статистики центральної тенденції: середнє арифметичне – 93,3; мода – 90; медіана – 90, середнє квадратичне відхилення – 15, 5. Отже, урок проведений на достатньому рівні. Великий розкид оцінок (дисперсія) 15, 5 свідчить, що експертна група не є однорідною, тобто експерти мають різний рівень досвіду, фахової підготовки та управлінської практики оцінювання. Якщо врахувати той факт, що всі експерти мали фахову підготовку з експертного оцінювання, проходили відбір за спеціальною методикою, під час експертизи уроку було передбачено забезпечення максимуму об'єктивних, та надійних умов, цей спектр оцінок підтверджує той факт, що кожна оцінка експерта є суб'єктивною. Висновок напрашується тривіальний: чи можна довіряти будь-якій експертній оцінці керівників закладів освіти, які не мають сертифікатів експерта, не підготовлені спеціально до оцінювання уроку і, насамперед, не дбають про забезпечення відповідних умов. Звісно, управлінська практика користується переважно якісною оцінкою, яка складається з багатьох аналітичних позицій. При цьому якісна оцінка завжди є розмитою, нечіткою і тому її сприйняття не є завжди адекватним з боку учителя. Таким чином, напрашується другий висновок,: експертна оцінка повинна бути колективною, передбачати якісну та кількісну оцінку уроку на основі чітко спланованої мети відвідування, враховувати комплекс факторів, які впливають в даний момент на якість уроку, але найголовніше вона повинна містити пакет альтернативних рекомендацій учителю з приводу того як підвищити ефективність уроку і передбачати насамперед консультування.

Література

1. Анісімова В. Моніторингова експертиза сучасного уроку // Підручник для директора. – 2006. – Лютий. – С.55-58.
2. Братченко С.Л. Гуманитарная экспертиза в образовании: критерии личностного роста // Школьные технологии. – 2001. – №4. – С.137-152.
3. Боднар О.С. Проблеми відбору експертів та комплексної оцінки їх компетенцій // Освіта і управління. – 2005. – т.8. – №1. – С.114-119.
4. Бондар В. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – 261с.
5. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – №6: Експертизи в Україні. – 448с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред.. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 616с.
7. Вознюк Л.В. Експертиза сучасного уроку// Відкритий урок. – 2003. – №9-10. – С.31-34.
8. Докторов Б.З. Экспертный опрос как метод изучения общественного мнения // Социологические исследования. – 1985. – №4. – С.94
9. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів: Навчальний посібник. – К.: Україна, 1998. – 339с.